

Cinci dimensiuni ale procesului de globalizare

de Dana Pop

P. Worsley afirma ca "pana in zilele noastre societatea umana nu a existat", insemnand ca doar astazi putem vorbi de forme ale asocierii care se raspandesc in intreaga lumea, in sensul in care pana acum niciodata nu s-au aflat pe scena toti actorii posibili. Intr-un fel, posibilitatea unei singure societati umane mondiale a existat dintotdeauna, din timpul lui homo sapiens, insa ocazia nu a aparut decat acum. Lumea a devenit in aspectele importante un singur sistem social, ca rezultat al dezvoltarii legaturilor de interdependenta care afecteaza acum pe fiecare dintre noi. Sistemul global nu este doar un mediu in interiorul caruia se dezvolta si evolueaza societatile particulare. Legaturile sociale, economice si politice care traverseaza granitele dintre state conditioneaza in mod decisiv soarta celor care traiesc in fiecare din ele. Termenul general folosit pentru a caracteriza aceasta interdependenta crescanda a societatii umane este acela de globalizare.

Ar fi o greseala sa ne gandim la globalizare ca la un simplu proces de crestere a unitatii lumii noastre. Globalizarea relatiilor sociale ar trebui sa fie inteleasa in primul rand ca o reordonare a timpului si distantei in viata sociala. Viata noastra este influentata din ce in ce mai mult de evenimente ce se petrec departe de contextul social in care ne desfasuram activitatile cotidiene. Chiar daca astazi cunoaste o dezvoltare rapida, globalizarea nu este in nici un caz o noutate, ea datand din perioada in care influenta vestului a inceput sa se extinda in lume in urma cu doua-trei secole. Globalizarea relatiilor sociale a fost de la inceput asociata cu inegalitatile dintre diferite regiuni ale lumii, in acest sens de o importanta deosebita fiind procesul prin care au fost create societatile Lumii a treia. In zilele noastre, in competitia pentru stapanirea de teritorii si pentru posedarea si exploatarea meteriilor prime si a fortei de lucru ieftine, se poarta o noua lupta si anume aceea pentru stapanirea informatiilor (Jean-Francois Lyotard, *Conditia postmoderna*, Ed. Babel, p. 21). Se deschide astfel un nou camp pentru strategiile industriale si comerciale dar si pentru cele militare si politice. Astfel, se risca aparitia problemei raporturilor dintre instantele economice si cele statale. In ultimele decenii aceste instante economice au fost in stare sa puna in pericol stabilitatea celor statale, datorita formelor noi de circulatie a capitalurilor carora li s-a dat numele generic de corporatii multinationale. Aceste forme fac ca deciziile referitoare la investitii sa scape, cel putin in parte, controlului statelor-natiuni. Redeschiderea pietei mondiale, reluarea unei competitii economice sustinute, disparitia hegemoniei exclusive a capitalismului american, declinul alternativei socialiste ca si multi alti factori au adus statele in situata de a-si revizui serios rolul pe care se obisnuisera sa-l joace dupa anii '30 si care consta in protejarea, ghidarea si chiar planificarea investitiilor.

In acest context, apare paradigma dezvoltarii socio-spatiale cu cei doi termeni opusi: individualizarea si globalizarea. Aceasta din urma a atras un interes mare in ultimii ani, majoritatea discursurilor nefiind centrate asupra definitiilor conceptului, ci mai degraba asupra abordarilor foarte diferite ale acestui fenomen.

Globalizarea este un proces ce largeste cadrele determinante ale schimbarii sociale la nivelul lumii ca intreg. Astfel, in timp ce schimbarea sociala a fost initial abordata in cadre locale, regionale si nationale, acum centrarea este asupra internationalizarii si globalizarii. A crescut interesul in explicarea relatiilor dintre unitatile teritoriale si lumea ca intreg, discutiile purtandu-se asupra problemelor cu privire la "legatura micro-macro",

"raportul local-global" si la analize multi-nivel.

Problema care ramane deschisa este cea referitoare la modul in care s-ar putea merge dincolo de enumerarea simpla a diferitilor indicatori ai globalizarii precum operatiunile corporatiilor multinationale si transnationale, comunicatiile prin satelit, existenta unei limbi universal acceptata, problemele ecologice ale lumii actuale sau abordarea globala a problemelor de securitate si pace.

Globalizarea ca interdependenta in crestere la nivel mondial

Aceasta dimensiune priveste atat largirea cadrului spatial al interdependentei evenimentelor cat si intensificarea extinderii pe bazele unei complementaritati a diferentelor si competitivitatii alternativelor. Din ce in ce mai des, comportamentele si activitatile oamenilor din anumite zone au repercursiuni care se extind dincolo de granitele locale, regionale sau nationale si, mai devreme sau mai tarziu, ating dimensiuni mondiale. In general, cu cat cadrul temporal este mai mare, cu atat mai mare va fi participarea la activitatile individuale si colective cu impact mondial. In acest proces se manifesta o sensibilitate crescuta la diferentele care apar la scara mondiala, diferente care formeaza bazele interactiunii competitive si complementare. Ambele devin astazi mai intense, la un nivel care trece de cadrul statului-natiune.

Odata cu intensificarea "comprimarii spatio-temporale" devine imposibila, spatial vorbind, "rezolvarea" problemelor prin "evitarea" lor (de exemplu suburbiile reprezinta o retragere, o scapare fata de problemele din centrul urban). Cum interdependentele la scara mondiala cresc in fiecare moment si odata cu recunoasterea faptului ca exista "o singura lume", posibilitatile pentru solutiile izolate, partiale sunt acum diminuate atat pentru individ, comunitate locala sau stat-natiune. De exemplu, problema poluarii aerului devine din ce in ce mai dificil de rezolvat, independent de resursele materiale si politice disponibile. Nu numai indivizii dar si statale sunt incapabile sa stopeze cresterea numarului de interventii provenite din afara granitelor lor.

Desi in general tindem sa vedem deschiderea spre o arie larga din punct de vedere al emanciparii fata de constrangerile locale, provinciale sau nationale, trebuie luat in considerare si celalalt aspect al problemei. Astfel, cu cat mai mare va fi nivelul de globalizare, cu atat mai restransa va fi sfera "alternativelor de evadare". In acest sens, globalizarea este un fel de totalitarizare a spatiului mondial.

Globalizarea ca expansiune a dominatiei si dependentei

"Societatea mondiala" sau "sistemul mondial" nu apare doar pe baza interdependentei si a legaturilor reciproce ale partilor sale. Sustinatorii teoriei dependentei au aratat ca interdependenta este un paravan pentru dominatie si subjugare la scara mondiala. Aceasta nu este propusa ca o alternativa, ci pentru a arata ca, globalizarea poate inainta atat in directia libertatii cat si in cea a dominatiei. Cea din urma poate fi observata, de exemplu, in relatiile dintre lumea centrului metropolitan si lumea periferiei. Aceasta este o interconexiune la scara mondiala in care predomina mai degraba raporturile radiale decat cele laterale. La baza raportului este logica "jocului de suma nula": cu cat mai mare este profitul pe care centrul il are de pe urma acestor relatii, cu atat mai mare este pierderea si

exploatarea periferiei sau semi-periferiei.

Dominarea și dependența extinse la relațiile internaționale și transnaționale se aplică în particular economiilor, politicilor și culturilor (conceptualizate ca "imperialism cultural"). Este important ca acest mod de expansiune a relațiilor mondiale nu este constant, fiind variabil în funcție de conexiunile existente între raporturile radiale și cele laterale.

Globalizarea ca omogenizare a lumii

Astăzi, standardele universale, înlocuiesc omogenitatea particulară, specifică a unităților teritoriale mici. În locul diferențierilor din interiorul unităților teritoriale care erau reciproc exclusive, acum este vorba de o uniformitate, reprezentând o infrastructură a "spațiului expansiunilor" și mișcări libere de bunuri materiale, oameni și idei la scară internațională și mondială. Acesta este aspectul referitor la globalizare la care reacționează cel mai des criticii deoarece ei consideră că "indivizii vor deveni la fel, peste tot în lume". Asemenea tendințe sunt văzute ca fiind negative, în special acolo unde standardizarea și uniformizarea apare alături de o tendință de dominare unică, indicată prin conceptii precum "americanizarea" sau "occidentalizare". Aceasta implică standardizarea atât a culturii materiale cât și a celei non-materiale: anumite "rețele" de hoteluri, piețe de desfacere, aeroporturi internaționale sau folosirea unei anumite limbi universale cunoscute precum engleza.

Un proces intens similar este în desfășurare, la scară teritorială mai restrânsă, în încercările "intergării europene". Sute de măsuri diferite au fost propuse pentru a asigura omogenizarea teritoriului Europei, o "Europa fără granițe". (În acest caz este vorba, pe de o parte, de o eliminare a exclusivității reciproce, care pune câteva probleme atâtă vreme cât aici existau sisteme închise ce coexistau la nivelul statelor-națiuni și, pe de altă parte, introducerea standardelor uniforme și a culturii comune, fie ca proces de difuziune, fie ca participare colectivă în crearea unei noi.

Globalizarea ca diversificare în interiorul "comunităților teritoriale"

Nivelul globalizării poate fi caracterizat prin măsura în care unitățile teritoriale restrânse sunt deschise și permit accesul forțelor lumii ca întreg. Nu există globalizare acolo unde există "comunități teritoriale" închise la niveluri locale, regionale sau naționale deoarece, dacă așa ar sta lucrurile, lumea ar fi în totalitate mecanică, un agregat de sisteme închise și în interior omogene. Globalizarea are loc atunci când există o "redistribuire teritorială a diversității lumii ca întreg". Astfel, cu cât mai mare va fi participarea la diversitatea mondială, prezenta sau accesibilă în interiorul comunităților teritoriale, cu atât mai mare va fi gradul de globalizare. Aceasta este asemănătoare cu ceea ce Blau prezintă ca fiind "penetrarea diferențierii în substructuri". Este cazul fostei Iugoslavii, în interiorul căreia, în timpul ultimelor decenii a avut loc o creștere continuă în diversificarea etnică în cadrul republicilor constituente; în mod similar putem observa proporțiile mari ale grupurilor etnice ce se pot regăsi printre locuitorii marilor orașe precum New York, Londra, Paris sau Tokyo.

Pe masura ce subsistemele teritoriale devin mai inclusive in relatia cu diversitatea din mediul mai larg, cu atat ele se vor asemana cu sistemul mondial ca intreg. Globalizarea totala va insemna ca trasaturile locale vor fi aceleasi ca cele mondiale. Ne apropiem de situatia in care intreaga lume se va regasi in fiecare localitate si, in acelasi timp, fiecare localitate, regiune sau natiune se va regasi pe intreg globul. Fiecare parte individuala devine din ce in ce mai mult precum intregul, in timp ce intregul se manifesta din ce in ce mai mult la nivelul partilor sale. Cu o crestere in diversitate, sau cel putin in deschiderea fata de accesul la ea, unitatile teritoriale particulare pierd particularitatea lor anterioara, iar conflictele de la nivel local nu mai sunt legate de probleme locale ci privesc din ce in ce mai mult probleme sociale mondiale.

Globalizarea ca o unificare a discontinuitatilor temporale

Asa cum, din punct de vedere spatial, globalizarea duce de la un "spatiu al locurilor specifice" la un "spatiu al expansiunilor", tot asa se poate vorbi si de o unificare a timpului. Astfel, se poate considera ca, globalizarea poate depasi discontinuitatile temporale pe baza coerentei ritmurilor nesimultane ale diferitelor activitati si a "incluziei temporale" ce rezulta din extinderea functionarii serviciilor particulare la cadrele spatiale mondiale.

Precum individualizarea a crescut asincronia ritmurilor vietii, exista si posibilitatea comunicarii asincronice facilitata odata aparitia informatiilor, tehnicilor si tehnologiilor noi. Astfel, diferentele temporale nu mai exclud o zona de la sistemul mondial. Este importanta, mai ales in momentul actual, existenta legaturilor intre indivizii din diferite zone (ex.: pietele bursiere din New York, Londra sau Tokyo). In aceste servicii care sunt cel mai integrate in procesele de expansiune internationale si mondiale, oamenii nu-si mai permit pauzele zilnice in timpul local. In "orasele mondiale" ale lumii putem gasi un numar mare de activitati sau institutii care lucreaza continuu in "timpul mondial", cum sunt aeroporturile internationale sau industria hoteliera.

In ciuda flexibilitatii lor, procesele de expansiune mondiale pot fi dezvoltate doar acolo unde exista o sincronizare de timp exacta cu fazele particulare sau operatii ale procesului de productie care au loc la diverse localizari. Conceptul "chiar la timp" a devenit din ce in ce mai important.

In opozitie cu procesul de globalizare este folosit deseori conceptul de **individualizare**. Acesta se refera la procesele de crestere a autonomiei si diferentierii actorilor la nivel individual si colectiv. Ambele procese au propriile caracteristici si se pot afla fie in raport de concordanta fie in opozitie. Se pot pune intrebari cu privire la relatia dintre cele doua, considerandu-se fie ca un nivel ridicat de globalizare implica un nivel scazut de individualizare si vice-versa, fie ca un pas inainte in directia individualizarii atrage un regres in sensul globalizarii, fiind ignorate insa interrelatiile ce se pot stabili intre aceste procese.

Nu exista un singur raspuns valid pentru toate situatiile in problema relatiilor sau a interdependentei proceselor de individualizare si globalizare. Un pas in directia unei autonomii foarte mari implica, in general, o anumita restrangere a cercului de relatii (un exemplu este destramarea imperiului Austro-Ungar in 1918, care a condus la o independenta si autonomie mare a natiunilor individuale, insa in acelasi timp a fost si o restrangere a cadrului spatial al asocierii si mobilitatii spatiale, iar procesul de astazi al intergarii europene cere o anumita limitare a autonomiei statelor).

Ne putem întreba care va fi rezultatul procesului de globalizare și dacă este posibil ca în viitor lumea să devină un sistem politic unic, condus de un guvern mondial. Globalizarea se numără printre cele mai importante schimbări sociale cu care se confruntă lumea de azi. Multe dintre problemele fundamentale din prezent, cum ar fi cele ecologice sau evitarea unei confruntări militare la scară mondială sunt, în ceea ce privește scopul, de importanță mondială. În ciuda creșterii accentuate a interdependenței economice și culturale, sistemul mondial este caracterizat prin inegalități și divizat într-un "mozaic" de state, ale căror preocupări pot fi comune însă și divergente. Nu există o dovadă clară a unui consens politic, în viitorul apropiat, care va depăși interesele conflictuale ale statelor. Un guvern mondial poate apărea în cele din urmă însă aceasta va fi rezultatul unui proces destul de îndelungat. În multe sensuri lumea devine mai unită, iar unele surse de conflicte între națiuni tind să dispară. Totuși, diferențele mari între societățile puternic dezvoltate și cele sărace se pot constitui cu ușurință în sursele unor conflicte internaționale. Astfel, încă nu există nici o "agenție" mondială care să poată controla eficient aceste tensiuni sau să realizeze o redistribuire a prosperității și păcii în lume.